

Mystieke leeswijzer

BORIS TODOROFF

°1958
studeerde klassieke filologie en
Middeleeuwse studies.

Dit artikel sluit onmiddellijk aan bij het voorgaande en vormt er in zekere zin een voltooiing van. Het presenteert een selectie uit de omvangrijke literatuur over middeleeuwse vrouwelijke mystiek. Boeken over dit onderwerp zijn er te kust en te keur. Blijkbaar bestaat er ook een ruime belangstelling voor. Nogal wat mensen hebben echter specifieke interessepunten en staan vaak voor moeilijke keuzeproblemen. Dit overzicht is bedoeld als een nuttige oriëntatie.

ALGEMENE INLEIDINGEN

Hooglied. De beeldwereld van religieuze vrouwen in de zuidelijke Nederlanden, vanaf de 13de eeuw. Tentoonstellingscatalogus Paleis voor Schone Kunsten, Brussel, 1994.

In zijn inleiding (haast een boek op zich) besteedt Paul Vandenbroeck uitvoerig aandacht aan Christina de Wonderbare (sjamane én heilige), Marie van Oignies, Lutgart van Tongeren e.a., vrouwelijke heiligen die het religieuze klimaat bepaalden vanaf het einde van de twaalfde eeuw tot midden dertiende eeuw.

C.W. BYNUM, *Jesus as Mother. Studies in the Spirituality of the High Middle Ages*, Berkeley/London, 1982; *Fragmentation and Redemption: Essays on gender and the human body in Medieval Religion*, New York, 1990.

De belangrijke bijdrage van Bynum tot de interpretatie van de vrouwelijke mystiek werd in het voorgaande artikel besproken.

G. EPINEY-BURGARD, en E. ZUM BRUNN, *Femmes troubadours de Dieu*, Turnhout, 1988.

Over Hildegard van Bingen, Beatrijs van Nazareth bij Lier, Hadewijch, de zgn. Hadewijch II (die in dezelfde periode leefde maar

de mystiek van de 'vernietiging' aanhanger) en Marguerite Porète. Telkens met lange tekstfragmenten.

P. BOT, *Tussen verering en verachting. De rol van de vrouw in de middeleeuwse samenleving; Dochters van Debora. Het profetisch optreden van vrouwen in de middeleeuwse kerk*, Kampen/Kapellen, 1990 en 1994.

Het eerste boek is eerder een round-up van de sociaal-economische vragen, met een zijsporang naar de ontwikkeling van het religieuze leven in de late middeleeuwen. Onder profeten verstaat Peter Bot: "mensen die direct, zonder menselijke bemiddeling, met God in contact stonden." Hij verwerkt, in een ietwat afgezwakte vorm, de inzichten van Bynum.

L. SCHOTTRUFF, en J. THIELE, *Met passie over God spreken. Leraressen van God*, Baarn, 1980; J. THIELE, *De Minne is al. Negentien portretten van vrouwelijke mystieken uit de middeleeuwen*, 's Gravenhage, 1990.

Korte, degelijke inleidingen op o.a. Hildegard van Bingen, Hadewijch, Mechtild van Maagdenburg, Catharina van Siëna.

Het Rijk van Minne. Nederlandse mystiek uit de Middeleeuwen. Vertaling en nawoord van Boris Todoroff, Zeist, 1994.

Geeft de kernpunten aan in de beleving van Hadewijch, Beatrijs van Nazareth en Jan van Ruusbroec. Drukt originele tekstfragmenten af, met een vertaling in hedendaags Nederlands.

HADEWIJCH (CA. 1200-CA. 1250)

We beschikken over een hele reeks uitgaven van haar teksten:

P. MOMMAERS, *De brieven van Hadewijch*, Averbode/Kampen, 1990 (Middel nederlandse tekst

en vertaling).

H.W.J. VEKEMAN, *Het Visioenenboek van Hadewijch*, Nijmegen/Brugge, 1980 (origineel en vertaling).

Hadewijch, Visioenen. Vertaald door Imme Dros. Inleiding en teksteditie door Frank Wilaert, Amsterdam, 1996 (origineel en vertaling).

Hadewijch, Van liefde en Minne. De Strofische Gedichten hertaald door M. Ortmanns, Tiel/Bussum, 1982 (origineel van Hadewijch's Liederen en vertaling).

Twee werken over de persoonlijkheid van Hadewijch:

P. MOMMAERS, *Hadewijch, schrijfster, begijn, mystica*, Averbode, 1989.

Mommaers is de eerste geweest die oog heeft gehad voor het lichamelijke aspect in de Godsgenieting.

FR. J.-B. PORION, FR. *Hadewijch d'Anvers, Ecrits mystiques des Béguines*, Parijs, 1994.

Hoewel het boek ruim veertig jaar oud is (eerste druk: 1954), biedt het nog altijd de mooiste, degelijkste en intuïtief meest correcte inleiding op Hadewijch en bevat het mooie, geannoteerde vertalingen van Hadewijch's Liederen.

BEATRIJS VAN NAZARETH (1200-1268)

H.W.J. VEKEMAN, *Hoezeer heeft God mij bemind. Beatrijs van Nazareth (1200-1268)*, Kampen/Averbode, 1993.

Levensbeschrijving van Beatrijs, gebaseerd op haar eigen aantekeningen, die een goed beeld geeft van deze Cisterciënzernon, tijdge-

note van Hadewijch, die na een periode van diepe spirituele verscheurdheid haar weg vond naar de pure minne-beleving en het prachtige *Van seven manieren van Minnen* heeft geschreven.

H. BLOMMESTIJN en L. SWART, *Beatrijs van Nazareth* (Teksten en Thema's uit de mystiek, 11), Nijmegen, 1984.

H. VEKEMAN en J. TER STEEG, *Beatrijs van Nazareth. Van Seven Manieren van Heiligen Minnen*, uitgegeven naar het Brusselse handschrift, Zutphen, 1971.

MARGUERITE PORÈTE (+ 1310)

Van de bekende *Miroir des âmes simples* van deze mystica bestaat geen enkele Nederlandstalige uitgave. Een goede inleiding, met een degelijk notenapparaat en een moderne vertaling van het Middelfrans is:

M.H. DE LONGCHAMP, *Marguerite Porète, Le miroir des âmes simples et anéanties et qui seulement demeurent en vouloir et désir d'amour*, Parijs, 1984.

HILDEGARD VAN BINGEN (1098-1179)

Naar deze Duitse mystica gaat momenteel een bijzondere belangstelling, vanuit diverse gezichtshoeken. Dit laatste blijkt uit de hierna geciteerde titels.

E. MULDER, *Hildegard van Bingen: een vrouwelijk genie uit de late middeleeuwen*, Baarn, 1982.

Een uitstekende inleiding, die Hildegard interpreteert vanuit christelijk én holistisch perspectief.

CHR. FELDMANN, *Hildegard van Bingen, Moniale*

et génie, Montréal, 1955. (Zie hierover het voorgaande artikel.)

W. LAMPEN, *Hildegardis. Keuze uit de geschriften*, Utrecht-Antwerpen, 1956. Vertaling van uitgebreide fragmenten uit Hildegards geschriften.

L. REBCKE, *God geneest natuurlijk: de geneeskunst van Hildegard van Bingen*, Deventer, 1983.

R. Pernooud, *Hildegard van Bingen*, De Prom, 1996.

Van liederen getoondicht door Hildegard zijn verschillende cd's beschikbaar.

GOthic VOICES, *A feather on the breath of God*. Hyperion Records, London, 1984.

SEQUENTIA, *Voice of the Blood* (BMG 0547277346), *Canticles of ecstasy* (BMG 05472773202), *Ordo Virtutum*.

ENSEMBLE FÜR FRÜHE MUSIK AUGSBURG, *Hildegard von Bingen und ihren zeit*.

De opnames van Gothic Voices zijn de beste, de op één na beste opnames zijn van Sequentia. Een niet zo geslaagde 'moderne' versie van Hildegards liederen:

R. SOUTHER en E. VAN EVERA, *Vision. The Music of Hildegard von Bingen*, Angel Records, 1994.

HILDEGARD VAN BINGEN, *Symphonia harmoniae caelestium revelationum*, Peel, Alamir, 1991.

CLARA VAN ASSISI (1193-1253)

Twee 'klassiekers':

H. NOLTHENIUS, *Een man uit het dal van Spoleto. Franciscus tussen zijn tijdgenoten*, Amsterdam, 1995; *Duecento: Zwerftocht door Italië's late Middeleeuwen*, Amsterdam, 1995.

Het eerste boek (eerste druk: 1988) is al aan zijn achtste druk toe, het tweede wordt nu

voor de zevende keer herdrukt. Vooral dit tweede geeft een perfecte situering van de dertiende eeuw. Men maakt er ook kennis met het opkomende millenarisme, de verwachting van de eindtijd, die zich nestelde in de armoede-controverse binnen de Franciscaanse beweging, met de flagellanten en met de brede waaier aan invullingen die deze beweging kende.

Een perfect tijdsbeeld geeft ook:

R. MANSELLI, *Franciscus van Assisi*, Averbode, 1992.

A. ROTZETTER, *Clara van Assisi, de eerste Franciscaanse vrouw*, Averbode/Haarlem, 1993.

Een nauwkeurige reconstructie van Clara's leven, illustreert de overgang van Clara als navolger van Franciscus, die net als hij een zwervend, predikend bestaan wilde leiden, naar haar gedwongen aanvaarding van een kloosterregel met strenge clausuur. Maar: nogal flets beschreven en weinig sprekend.

E. VAN DE GOORBERGH en TH. ZWEERMAN, *Clara van Assisi: Licht vanuit de verborgenheid. Over haar brieven aan Agnes van Praag*, Assen, 1994.

Het boek richt zich, door zorgvuldige en tot nadenken dwingende analyse van Clara's teksten, vooral op haar contemplatieve sym-

boliek. Onderhuids is er kritiek op het 'vooruitgangsoptimisme', de 'prestatiegerichtheid' van deze tijd. De auteurs wijzen het woord 'mystica' voor Clara af, zelfs het woord 'godzoekster', ze vinden vervoering en extatische bevoegenheid niet zo belangrijk, maar wel wat Clara deed. Wat Clara vooral doet, is doorverwijzen (niet: wijzen) naar de 'Onnoembare'.

JULIAN OF NORWICH (1343-1416)

G. VALKENBORGH, *'Alles komt goed...'*, *Julian van Norwich. Visioenen*, Averbode/Kampen, 1994 (Mystieke teksten en thema's, nr. 8)

Eerste vertaling in nieuw Nederlands van het moeilijke maar verrijkende en intrigerende Visioenenboek van deze Engelse kluizenares en mystieke schrijfster.

Bij wijze van afsluiting signaleer ik nog:

P. DINZELBACHER (RED.), *Dictionnaire de la mystique*, Turnhout, 1993 (oorspr. uitg: 1985).

Een handig boekje, in zakformaat, bijzonder informatief, dat lemmata opneemt zoals: 'femme et mystique', 'gnose', 'pauvreté'. Bovendien worden ook protestantse en andere mystici opgenomen: het betreft dus niet enkel de officiële, gecanoniseerde katholieke mystieken en mysticae. ■